Folio
СВІТОВА КЛАСИКА

Говард Філіпс Лавкрафт

Дивна хатинка на стрімчаку в імлі

Харків
«ФОЛІО»
2026

ГРОБІВЕЦЬ

Принаймні після смерті я мовчати буду.

Вергілій

У зв'язку з подіями, через які я опинився в божевільні, усвідомлюю, що такий мій стан, природно, ставить під сумнів правдивість моєї розповіді. На жаль, незаперечним є той факт, що більша частина людства занадто обмежена в своїх розумових потугах до проникливості та передбачення. Таким людям важко буває збагнути тих небагатьох психічно витончених індивідуумів, чиї відчуття та сприйняття окремих феноменів навколишнього світу лежать за межами усталеного. Люди з могутнішим інтелектом знають, що немає чіткої межі між реальним, дійсним і примарним, розумінням, що всі явища кожен із нас сприймає інакше, завдяки тонким індивідуальним фізичним і психічним відмінностям. Саме вони й роблять усі наші відчуття настільки несхожими. Проте прозаїчний матеріалізм більшості таврує мало не як божевілля ірраціональні явища, які явно не вкладаються в прокрустове ложе буденної логіки та здорового глузду.

Моє ім'я Джервас Дадлі. Змалку я ріс відчуженим і далеким від життя, таким собі мрійником. Моє матеріальне становище дозволяло мені не турбуватися про хліб щоденний. За складом свого характеру, доволі імпульсивного, я не був схильний до наук або розваг у товаристві друзів і знайомих.

Вважав за краще перебувати в царстві мрій і фантазій, подалі від подій реального світу.

Мої юні роки минали в читанні стародавніх і маловідомих книжок і манускриптів, у прогулянках полями та лісами неподалік від обійстя, яке мені дісталося у спадок. Не думаю, що те, що я дізнався з тієї літератури, чи побачив у лісах і полях, було саме тим, що знали або бачили інші. Але не варто багато теревенити про це, бо докладні міркування на цю тему лише додадуть зайвої поживи для безжального лихослів'я з приводу мого розуму, яке мені й раніше доводилося чути в обережному шепотінні за своєю спиною. Мені буде досить розповісти про події, не заглиблюючись у сам механізм причинно-наслідкових зв'язків.

Як уже казав, я перебував у царстві мрій і фантазій, цураючись реального матеріального світу, але й не стверджував, що перебував у ньому на самоті. Цілковитої самоти в природі просто не існує. Особливо воно не характерне для людини: адже через нестачу або відсутність дружніх взаємин із оточенням її нездоланно тягне до спілкування з іншим світом — тим, що вже більше не є або й зовсім не є живим.

Поруч із моїм будинком розкинулася відокремлена, поросла лісочком улоговина, заглибившись у яку в напівтемряві, я гаяв майже весь свій час у читанні, роздумах і мріях. Цими схилами, порослими мохом, я робив перші кроки в дитинстві, поруч із покрученими, вигадливо вигнутими дубами моїх хлоп'ячих фантазій. Чи добре я пізнав лісових мавок? Чи часто спостерігав їхні фантастичні та самозабутні танці при ледь помітному світлі маліючого місяця? Але про це недоречно згадувати зараз. Краще розповім вам про самотність гробівця, що сховався в сутінках хащі, про покинуту могилу роду Гайдів, старовинного та шляхетного імені, той останній прямий нащадок, хто його носив, знайшов свій спокій у його темних нутрощах за кілька десятиліть до моєї появи на світ.

Родинний гробівець, про який піде мова, був збудований зі старого граніту, що з плином часу змінив свою барву від частих дощів і туманів. Цю вкопану в схил пагорба споруду можна побачити, лише опинившись біля самого її входу. Двері — масивна та неприваблива гранітна плита, що висить на проіржавілих залізних завісах і дивним чином нещільно причинена за допомогою залізних ланцюгів і навісних замків, відповідно до огидної моди півстолітньої давності. А житло кількох поколінь, яке колись вінчало собою схил, що підтримує його, не так давно стало жертвою пожежі, яку спричинив удар блискавки. Про ту грозу, що вибухнула посеред ночі й зруйнувала цю похмуру оселю, старі люди в окрузі іноді згадували тихими стривоженими голосами, натякаючи на те, що вони називали «Божим гнівом». Самі ці слова і те, з якою інтонацією вони промовлялися, посилили в мені з роками і без того глибоку повагу до руїн, могил і крипт, що тулилися в густих темних хащах. У тій потужній пожежі загинула лише одна людина.

Коли помер останній із роду Гайдів, його поховали в цьому тихому затіненому місці. Тлінні останки чоловіка перевезли сюди з далекої країни, де сім'я знайшла притулок після того, як згорів маєток. Не залишилося нікого, хто міг би покласти квіти до гранітного порталу. Мало хто наважиться хоробро вступити в цю гнітючу напівтемряву, що оточує гробівець. Напівтемрява, в якій, здавалося, чигають примари.

Ніколи не забуду той день, коли я вперше натрапив на цей схований від людських очей будиночок, який дав притулок смерті. Це було посеред літа, коли алхімія природи перетворює пейзаж в одну живу і майже однорідну зелену масу; коли захоплюєшся шелестом навколо тебе вологого після дощу листя, важко розрізняються запахи землі та рослин. В такому мальовничому оточенні думки відмовляються працювати, час і простір стають незначними та нереальними категоріями, а відлуння забутого

доісторичного минулого наполегливо віддається зачарованій свідомості.

Весь день я тинявся по балці, в таємничому гайочку, міркуючи про те, у чому не мав сумнівів. Тоді я був десятилітнім підлітком. Бачив і чув такі дива, про які навіть не здогадується юрба, і дивним чином у певному сенсі почувався цілком дорослим. Коли, з труднощами продираючись крізь зарості густого вереску, я несподівано опинився перед входом у гробівець, то не мав навіть найменшого поняття, що саме виявив. Брили темного граніту, двері, таємничо привідчинені, траурні написи над входом не викликали у мене похмурих або неприємних асоціацій. Про могили та крипти я знав і багато про них мізкував, але через незвичність характеру мене завжди намагалися захистити від відвідин кладовищ. Дивний кам'яний будиночок на порослому лісом схилі був для мене не більше, ніж джерелом цікавості; і його холодний, вогкий простір усередині, в який я марно намагався проникнути крізь спокусливо відчинені двері, не мав для мене навіть натяку на смерть або тлін. Але тієї миті зародилося відчайдушне бажання, яке й привело мене до пекла тієї в'язниці, в якій перебуваю зараз. Спонуканий голосом, який, мабуть, долинав із страшних глибин лісу, я зважився увійти в цю звабливу пітьму, незважаючи на масивні ланцюги, що загороджували прохід. У гаснучому світлі дня я з гуркотом поторсав металеві деталі на кам'яних дверях, із наміром розчахнути їх ширше, і намагався протиснути своє худорляве тіло крізь уже ширшу щілину. Але мої зусилля ні до чого не призвели. Відчуваючи спочатку звичайну цікавість, я поступово скаженів, і коли в густіших сутінках повернувся додому, то присягнувся Господом, що за будь-яку ціну колись зламаю двері, що ведуть у ці темні глибини, які, здавалося, кликали мене. Лікар із сивіючою борідкою, котрий щодня навідував мене в моїй палаті, якось сказав комусь із відвідувачів, що це рішення і стало початком моєї

недуги — мономанії; але я залишаю остаточне рішення моїм читачам, коли вони про все дізнаються.

Місяці, що спливли за моїм відкриттям, минули в марних спробах зламати складний замок, що висів на дверях, у вкрай обережних розпитуваннях про появу тут цієї споруди. Маючи від природи допитливий розум і гарний слух, я багато дізнався; хоча вроджена замкнутість змушувала мене нікому не патякати по свої справи та плани. Можливо, варто згадати про те, що я зовсім не був здивований чи наляканий, коли дізнався про призначення гробівця. Мої доволі оригінальні роздуми про життя та смерть невиразним чином ототожнювали холодну плоть із живим тілом, і мені здавалося, що та велика нещасна родина зі згорілого будинку якимось чином переселилася всередину кам'яного простору, який я дуже вже хотів дослідити. Випадково почуті історії про таємничі церемонії та розпусні забави в старовинній оселі викликали у мене новий глибокий інтерес до цього місця, біля дверей якого я інколи сидів по кілька годин поспіль щодня. Якось я кинув свічку в прочинені двері, але не зміг побачити нічого, крім кількох сірих кам'яних сходинок, що ведуть у підземелля. Запах, що надходив зсередини, був огидним, він відштовхував, але водночас і вабив мене. Мені здавалося, що я відчував його раніше, в далекому-далекому минулому, прихованому за межами моєї пам'яті.

Через рік після цього випадку, на горищі свого будинку, заваленого книжками, я натрапив на поїдений шашелем переклад книги Плутарха «Життєписи». Прочитавши розділ про Тезея, я перебував під сильним враженням від того місця, де розповідалося про величезний камінь, під яким майбутній герой-підліток мав знайти знак долі, як тільки стане достатньо дорослим, аби зрушити з місця ту величезну каменюку. Ця леґенда послабила мою гостру нетерплячку потрапити в той гробівець, позаяк я нарешті збагнув, що мій час іще не настав. Пізніше, сказав я собі, коли стану

дорослим і наберуся сил і розуму, то без перешкод зможу відчинити ці сповиті масивними ланцюгами двері; а до того часу мені краще скоритися тому, що називається провісником долі.

Внаслідок цього мої почування біля моторошного вогкого входу стали не такими наполегливими та регулярними, й я проводив багато часу в інших, не менш незвичайних справах. Інколи по ночах я нишком підіймався з ліжка і крадькома вибирався з дому, щоб пошвендяти по кладовищах та інших ритуальних місцях, від відвідин яких мене так старанно оберігали батьки. Не можу сказати вам, чим там займався, бо зараз і сам уже не впевнений у тому, що відбувалося. Зате пам'ятаю, як наступного дня після таких нічних вилазок я, бувало, дивував своїх домашніх тим, що міг балакати на теми, майже забуті для багатьох поколінь. Саме після однієї з таких ночей я шокував свою сім'ю знаннями про могилу заможного та знаменитого сквайра Брюстера, автора історії цієї місцини, котрого поховали 1711 року, і чий надгробний камінь синювато-сірого кольору з висіченим на ньому зображенням двох схрещених гомілкових кісток і черепом повільно перетворювався в тлін. У своїй дитячій уяві я тут же уявив собі не лише те, як власник похоронного бюро Ґудмен Сімпсон украв у покійника черевики зі срібними пряжками, довгі шовкові панчохи й атласні короткі штанці в обтяжку, але також і те, як сам сквайр, ще не остаточно померши, двічі перевернувся в труні під могильним пагорбом наступного дня після поховання.

Думка залізти в гробівець ніколи не давала мені спокою, її посилили несподівані генеалогічні відкриття, що моє походження за материнською лінією мало хоч незначний, але все ж зв'язок із нібито вимерлою сім'єю Гайдів. Останній у родині по лінії батька, я був, можливо, останній і в цьому старому та таємничому родоводі. У мене з'явилися відчуття, що ця могила була *моєю*, й я нетерпляче очікував тієї миті, коли зможу відчинити важкі кам'яні двері та

спуститися слизькими кам'яними сходами в темряву підземелля. Тепер у мене з'явилася звичка стояти біля прочинених дверей у гробівець і дуже уважно *дослухатися*. Для цього дивного нічного заняття я вибирав свій улюблений час опівнічної тиші. Доки став повнолітнім, я вже спромігся протоптати невеличку галявину в хащах біля входу в гробівець. Рослини, що його оточують, замикали півколом простір, що утворився, немов якась огорожа. А гіллячча дерев нависало згори, утворюючи щось на кшталт даху. Ця оселя стала моїм храмом, а зачинені двері — вівтарем, і тут я, бувало, лежав, витягнувшись на вкритій мохом землі. Мене навідували химерні думки, й я жив у світі дивовижних мрій.

Ніч, коли я зробив своє перше відкриття, була задушливою. Вочевидь, я забувся від утоми, позаяк чітко пригадую, що в момент пробудження почув голоси. Про їхні забарвлення, інтонації й акцент не наважуся сказати; про їхні характерні особливості та тембр — також; але можу повідомити про колосальні розбіжності в словниковому запасі, вимові та манері промовляти слова. Все розмаїття відтінків — від новоанглійської п'ятдесятирічної давності й античної риторики — здавалося, було представлене в цій незрозумілій на слух бесіді. Хоча на цей дивовижний факт я звернув увагу набагато пізніше. А тієї миті моя увага була відвернута від того, що роблять інші, до події настільки швидкоплинної, що я не міг би заприсягтися, що все відбувалося насправді. Чи справді було в моїй уяві те, що, коли я прокинувся, відразу ж згасло світло всередині гробівця, який просів у землю та занурився в пітьму. Не думаю, що був здивований або запанікував, але я знав, що дуже сильно змінився тієї ночі. Повернувшись додому, відразу ж попрямував на горище, до напівзогнилої шифоньєрки, де знайшов ключа, за допомогою якого наступного ж дня без зусиль здолав твердиню, яка так довго перебувала в облозі.

На це занедбане й усіма забуте місце лився потік м'якого післяполудневого світла, коли я вперше увійшов під склепіння гробівця. Я стояв, немов зачарований, моє серце аж стрибало від радощів, які неможливо описати. Як тільки я зачинив за собою двері та спустився вологими від вогкості сходами при світлі моєї єдиної лоївки, мені все здалося тут знайомим; і хоча свічка потріскувала, псуючи смородом повітря, я дивним чином почувався в застояному, затхлому повітрі могили, як удома. Озирнувшись, я побачив безліч мармурових плит із трунами, що лежали на них. Точніше сказати, з їхніми рештками. Одні з них були щільно замкнені та неушкоджені, інші ж майже повністю зруйнувалися, перетворившись на купу білявого пилу. Неторканими часом залишилися лише срібні ручки та таблички з написами. На одній із них я прочитав ім'я сера Джеффрі Гайда, котрий приїхав із Сассексу 1640-го і помер за кілька років. У вічі впадала заглибина, де стояла порожня труна з блискучою табличкою, що дуже добре збереглася й на якій було викарбуване ім'я, що породжувало у мене і посмішку, і сіпання водночас. Якесь дивне відчуття змусило мене піднятися на широку плиту, загасити свічку та зануритися в холодну атмосферу дубового ложа, що очікує свого господаря.

У сірій досвітній імлі, спотикаючись, я вийшов із-під склепіння гробівця та замкнув за собою ланцюг на дверях. Я вже більше не був юнаком, хоча лише двадцять одна зима студила мої кістки. Селяни, котрі підіймаються вдосвіта, бачили, як я повертався додому, і здивовано витріщалися на мене. Вони дивувалися, завбачивши, як їм здавалося, сліди веселої гулянки на обличчі юнака, котрий, на їхню думку, був стриманий і вів усамітнений спосіб життя. Перед своїми батьками я постав лише після того, як виспався, і сон мене збадьорив.

З того часу я зазирав у гробівець щоночі — бачив, чув і робив те, про що краще й не згадувати. Перше, що зазнало

змін, — то це мова, завжди сприйнятлива до різноманітних впливів; незабаром навколишні звернули увагу, що в моїй лексиці з'явилися певні архаїчні звороти. Пізніше моя поведінка стала самовпевненою та нерозсудливою, поки я мимоволі не набув манери світського фертика, незважаючи на своє довічне самітництво.

Колись я був мовчазним, тепер став балакучим, використовуючи в своїй промові легку іронію Честерфілда[1] або безбожний цинізм Рочестера[2]. Я виявляв виняткову ерудицію, що цілком відрізняється від химерних чернечих повчань, над якими я так зосереджено міркував у юні роки; експромтом писав легкі епіграми з натяками на Ґея, Пріора та жваву дотепність Августина. Одного ранку за сніданком я мало не накликав на себе біду, коли з пафосом продекламував хтивий вакханальний віршик поета XVIII століття, промовляючи з грайливістю ґеорґіанської епохи:

Гайда, хлопці, гайда, друзі, разом хляти пиво,
І якщо ще на ногах, то беріть м'ясиво,
Пийте й їжте донесхочу, кендюхи набийте,
Бо життя минає скоро, аж до смерті пийте.

Якщо в когось ніс червоний, — кажуть, що п'яничка,
Але що йому до того, як весела нічка.
Та вже краще червоніти, ніж, як мрець, біліти.
Поцілуй же мене, Бетті, ще живу на світі.

В корчмі Гаррі шпарить, як тільки уміє,
Впаде під стіл бідолаха, добре там спітніє.

---

[1] *Філіп Дормер Стенгоп*, четвертий граф Честерфілд (1694—1773) — англійський державний діяч, дипломат і письменник, автор «Листів до сина». До смерті батька 1726 року був відомий під титулом лорд Стенгоп.

[2] *Джон Віллмот*, другий граф Рочестер (1647—1680) — один із найвизначніших англійських поетів епохи Реставрації.

ЗМІСТ

Гробівець 3
Полярна зоря 17
За бар'єром сну 22
Старий навіженець 35
Перевтілення Хуана Ромеро 45
Білий корабель 54
Потойбічний 61
Жахливий Дідуган 69
Дерево на пагорбі 74
Кішки Альтара 89
Храм 93
Дивна хатинка на стрімчаку в імлі 109
Ex Oblivione 121
Пошуки Іранона 124